

LUCIUS AVRELIUS SU|RUS BUL(euta)
CIUITATIS IUS

Димитър Бояджиев

Преди повече от сто години в Горна Оряховица е намерена варовикова колона с надпис на латински език, чието тълкуване създава затруднения и налага отново да си зададем въпроса до каква степен романизацията в провинция Долна Мизия е обхващала масата на автохтонното население. Напоследък този въпрос е разгледан в публикация на професор Златозара Гочева¹; мисля, че разсъжденията, които следват, допълват нейните идеи.

Колоната, която днес е загубена, е била намерена при ремонт на църквата “Св. Георги”. Текстът гласи²:

Lucius Aureius Su
rus bul(euta) civitatis ius
L(ucium) Aur(elium) Surum vet(eranum) ex
signif(ero) patrem et [C]laudiam
5 Gaillam matrem et
Domitiam Valentiam
coniugem secum ita
haec memoriae con
silio suo usus
10 de suo dignatu[s] est.³

Превод: “Луций Аврелий Сур, булеут на град (...), след като си послужил със своя разум, удостоен на свои разноски (с тази колона) баща си Луций Аврелий Сур, ветеран и бивш знаменосец, майка си Клаудия Гаила и съпругата си Домиция Валенция” (не превеждам думите *secum, ita, haec* и *memoriae*).

Ще се спра на два въпроса, а именно:

- първо, дали Луций Аврелий Сур трябва да се смята непременно за булеут на Никополис ад Иструм;
- второ, как трябва да разбирате съчетанието *consilio suo usus*.

ПЪРВО. Идеята на Съор, възприета от издателя (виж бел. 3), изглежда разумна. Разумна е също идеята на Русу, според когото графичният комплекс IVS трябва да се поправи на Tios: тогава Луций Аврелий Сур би се оказал булевт на витинския град Tіeіon. Русу смята, че когато един булевт се споменава в собствения си град (или близо до него), няма нужда да се уточнява на кой град е булевт. В Никополис ад Иструм положението е следното: познаваме двама булевти, засвидетелствани в самия град⁴; познаваме още тринайсет от близките райони⁵; измежду тези общо петнайсет булевти за четиринайсет не се споменава нито на кой град са били булевти, нито изобщо думата “град”: изключение прави Луций Аврелий Сур.

Булеветите по тракийските земи са били многобройни. В едно императорско писмо от Сандански⁶ се казва [B]ουλευτὰ ὀδοήκοντα ὑμεῖν ἔστωσαν; в Пизоския надпис⁷ също се споменава за обществените функции на булеветите. Познаваме доста случаи, в които булевти са засвидетелствани далече от местата, където са изпълнявали своите функции. В надпис от Гюешево⁸ е споменат Квинт Ауфидий, булевт на колония Дебелт, която отстои на около 500 км от Гюешево. В Стара Загора⁹ е засвидетелстван един βουλευτῆς πόλεως Ἀκυνκησίου, т.е. Aquincum, днес Будапеща.

Познаваме и надпис от Ескус в чест на Тит Аврелий, който е бил булевт на Тира, Дионисопол, Марцианопол, Тунгри и Аквинкум¹⁰. Пак в Ескус е намерен надпис, в който се споменава булевт на Томи¹¹. В Дионисопол¹² е намерено посвещение на Зевс Долихен от Марк Помпей Луций, който е бил булевт на дионисополитите, на калатяните и на марцианополитите. В същия град е намерен и надпис в чест на жрец на Дионис, който дал средства на пребиваващите там булевти на Пентаполиса, както и на търговци, лекари и възпитатели¹³. В надпис от с. Стамово, Старозагорско, е засвидетелстван булевт от Поролидум в Дакия¹⁴. В надпис от Томи се отдава почит на Аврелий Приск Исидор, който е бил понтарх, архиерей и булевт на градовете Флавия Неаполис и Антипатрида¹⁵. И двата града са в Самария, Палестина. В друг надпис от Томи¹⁶ се отдава почит на Аврелий Приск Аниан, който

бил булеут на същата Флавия Неаполис. Бенефициарият Елий Виктор, засвидетелстван в Истрия, е бил булеут на Дорусторум¹⁷.

От друга страна, един *bul(euta) His(triae)* е засвидетелстван само на девет километра от Истрия – във *Vicus Quintionis*¹⁸; и още – един *buleu[ta] Histria[e]* си е издигнал надгробие приживе в Улметум¹⁹. Улметум също не е далече от Истрия – разстоянието е двадесетина километра.

Разстоянието между Горна Оряховица и Никополис ад Иструм е десетина километра. Както сочат примерите с булеутите на Истрия, Луций Аврелий Сур също би могъл да бъде булеут на Никополис ад Иструм и това да се спомене в надписа въпреки близостта на града до мястото, където е намерена колоната. Самата колона навярно има локален произход, тъй като в района на Горна Оряховица са идентифицирани три римски селища²⁰. От този район произхождат (като не броим нашия) още седем антични надписа²¹ – факт, който едва ли трябва да смятаме за случаен. За локален произход на колоната говори и това, че в територията на Никополис ад Иструм многобройни паметници доказват, че “състоятелни фамилии са живеели извън града, в своите имения или села”²². Фамилията на Луций Аврелий Сур би могла да бъде една от тях.

Всичко казано дотук обаче се поставя под съмнение от факта, че върху колоната вместо местоимението *eius* е изписан безсмисленият графичен комплекс: той е, който е дал на Русу повод да допусне, че Луций Аврелий Сур е бил булеут на далечен витински град. Предположението на Съор, че каменоделецът просто е изпуснал първата буква на местоименната форма *eius*, се нуждае от обосновка, тъй като формата е много важна за смисъла на текста. Такава обосновка намираме в сравнителната граматика на романските езици. Известно е, че през императорската епоха парадигмата на местоимението *is, ea, id* се разрушава и формата за родителен падеж, единствено число *eius* излиза от говорна употреба²³. Каменоделецът, а също и Луций Аврелий Сур, който е одобрил надписа, не са имали отчетливо знание за тази книжовна форма: така става ясно как тя е загубила първата си буква. Грешки, породени от неразбирането на генитивната форма *eius*,

са засвидетелствани в надписи от различни области на Римската империя, включително и от българските земи²⁴.

При това положение ми се струва, че най-вероятно Луций Аврелий Сур е бил булевет на Никополис ад Иструм, “на града си”: този е преводът, който бих предложил за CIVITATIS. Що се отнася до етническата принадлежност на името Surus, то би могло да бъде както тракийско, така и илирийско, италијанско, келтско или малоазийско²⁵. В случая изглежда естествено да предпочетем да го атрибуираме към тракийската антропонимия.

ВТОРО. Преведох съчетанието *consilio suo usus* “след като си послужи със своя разум”, ала този превод не е твърде уместен в контекста на надписа. Проверих съчетаемостта между съществителното *consilium* и глагола *utor*. Тя съществува. Например у Цицерон (in *Verr.*, 2, 5, 44, & 114: ... *neque iste ((sc. Verres))... Vectium ad se arcessit, quaestorem suum, cuius consilio uteretur, neque P. Cervium...*). (и той ((Верес)) не кани при себе си нито Векций, своя квестор, за да използва неговия разум, нито Публий Цервий...). Или например у Плавт (*Epid.*, 263–264 *Immo si placebit, utitor, consilium si non placebit, reperitote rectius*). (Хм. Ако моята идея ти харесва, използвай я; ако не – намерете си по-добра.)

Следователно булеветът Луций Аврелий Сур наистина е искал да каже, че е уважил своите близки “след като си е послужил със своя разум”.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Гочева, Зл.** Светилището при Глава Панега и проблемът за романизацията на Долна Мизия. **Jubilaeus, V.** Сборник в чест на професор Маргарита Тачева, Унив. изд. “Св. Климент Охридски”, С., 2002, 111–118.

² **Gerov, B.** CIL III. Inscriptiones Latinae inter fluvios Oescum et Iatrum in Bulgaria repertae, St. Kliment Ohridsky Press, Serdicae.

³ Последната дума на втория ред у Геров, който възприема четенето на Съор, е изписана [e?] ius. Не се осмелявам да приема това четене. Предпоследната дума на последния десети ред у Геров е изписана **dignatus**, но – като следвам CIL III – 12422 – предпочитам да изпиша dignatu[s].

⁴ **Mihailov, G.** Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae, I-IV, in Aedibus typographicis Academiae litterarum Bulgaricae, 1958 – 1970; vol V, Inscriptiones novae, addenda et corrigenda, in Aedibus Rivae, 1997: # 678, 681.

⁵ **Владкова, П.** За булеветите на Никополис ад Иструм. – Изследвания в памет на професор Руска Гандева (под печат).

⁶ **Mihailov.** Op. cit., # 2263.

⁷ **Mihailov.** Op. cit., # 1690.

⁸ **Mihailov.** Op. cit., # 2239 (=5874).

⁹ **Mihailov.** Op. cit., # 5587.

¹⁰ **Gerov.** Op. cit., # 18.

¹¹ **Gerov.** Op. cit., # 20.

¹² **Mihailov.** Op. cit., # 24 bis.

¹³ **Mihailov.** Op. cit., # 15 bis. Сходно е съдържанието и на # 15 ter.

¹⁴ **Mihailov.** Op. cit., # 1590.

¹⁵ Inscriptiones Scythiae Minoris Graecae et Latinae, vol. II. Tomis et territorium. Collegit, Dacoromanice vertit commentariisque instruxit Iorgu Stoian, Bucurestiis, 1987, # 96.

¹⁶ Op. cit., # 97.

¹⁷ Op. cit., vol. I. Inscriptiones Histriae et viciniae, Collegit, Dacoromanicae vertit, commentaries indicibusque instruxit D. M. Pippidi, Bucurestiis, 1983, # 302.

¹⁸ Op. cit., # 339.

¹⁹ Op. cit., vol. V. Capidava – Troesmis – Noviodunum. Collegit, Dacoromanicae vertit, commentariis indicibusque instruxit Aemilia Dorotiu-Boila, Bucurestiis, 1980, # 90.

²⁰ На този важен факт ми обърна внимание колегата Паулина Владкова, за което ѝ изказвам моята голяма благодарност. Селищата са в местностите Летището, Света Петка, Владикова чешма. Данните са взети

от Археологическата карта на България, чийто архив за Великотърновския район се съхранява в Историческия музей на Велико Търново.

²¹ **Gerov.** Op. cit., # 376; **Mihailov.** Op. cit., # 714; **Mihailov.** Op. cit., # 715; **Mihailov.** Op. cit., 5245; **Павлина Владкова, Пепя Лунгарова.** Двезичен надгробен паметник от римската епоха от Горна Оряховица. – Известия на Историческия музей – Велико Търново. Т. VIII, 97–103; освен това в скоро време колегата Николай Шаранков ще публикува гръцки надпис върху каменна ара, открита в центъра на града при изкопни работи.

²² **Владкова, П.** За булевитите... (под печат).

²³ **Bourciez, Ed.** *Eléments de linguistique romane*, Paris, 1946, p. 94–95; 241–242; **Ernst Kieckers.** *Historische lateinische Grammatik*, München, 1931, II, p. 134.

²⁴ **Boyadzhiev, D., Rumian Lazov.** *Remarques sur CIL III, 12330 (Dessau 9844)*, Proceedings of the Ninth International Congress for Greek and Latin Epigraphy, vol. I, p. 294–299.

²⁵ **Minkova, M.** *The Personal Names of the Latin Inscriptions in Bulgaria*, Frankfurt am Main, 2000, p. 260.